

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

เมื่อ AI ตัดสินใจแทนมนุษย์: ความท้าทายทางจริยธรรม และการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธปรัชญา

When AI Decides for Humans: Ethical Challenges and the Development of
Wisdom from a Buddhist Philosophical Perspective

พระอธิการสิทธิสัทธานต์ สิริมงคล (วงศ์น้อย)

Phra Sitsitthan Sirimungkalo (Wongnoi)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

Author Email: piyarach072@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการศึกษา การสื่อสาร การแพทย์ การบริหารจัดการ และการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม (Russell, 2019; UNESCO, 2021) แม้ AI จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงข้อมูลและการแก้ปัญหา แต่การพึ่งพา AI มากเกินไปอาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การใช้วิจารณญาณ และความรับผิดชอบทางจริยธรรมของมนุษย์ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความท้าทายทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ และวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ตามแนวพุทธปรัชญาเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารจากพระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า ความท้าทายทางจริยธรรมในยุค AI ประกอบด้วย การลดทอนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การพึ่งพาเทคโนโลยีในการตัดสินใจ การแพร่กระจายของข้อมูลที่ขาดการตรวจสอบ และการเสื่อมถอยของความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ ขณะที่พุทธปรัชญาเสนอแนวทางสำคัญในการพัฒนามนุษย์ผ่านหลักสติ ปัญญา ศีล และโยนิโสมนสิการ ซึ่งช่วยส่งเสริมการรู้เท่าทันข้อมูล การพิจารณาอย่างมีเหตุผล และการตัดสินใจบนพื้นฐานของคุณธรรม

บทความสรุปว่า แม้ AI จะมีศักยภาพสูงในการประมวลผลข้อมูลและสนับสนุนการตัดสินใจ แต่ไม่สามารถทดแทนปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาจิตใจและการรู้เท่าทันตนเองได้ การประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมและพัฒนาปัญญาของมนุษย์ให้สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และรับผิดชอบต่อสังคมในยุคปัญญาประดิษฐ์

คำสำคัญ: 1. ปัญญาประดิษฐ์; 2. พุทธปรัชญา; 3. จริยธรรม; 4. ปัญญา; 5. โยนิโสมนสิการ

Abstract

This academic article aims to analyze the phenomenon of Artificial Intelligence (AI), which has become increasingly influential in various aspects of human life in the twenty-first century, including education, communication, healthcare, management, and decision-making processes in society (Russell, 2019; UNESCO, 2021). Although AI significantly enhances efficiency in information access and problem-solving, excessive reliance on AI may adversely affect human critical thinking, judgment, and ethical responsibility. The article examines the ethical challenges arising from the use of artificial intelligence and analyzes approaches to the development of human wisdom from a Buddhist philosophical perspective in response to these challenges. The study employs documentary research through the examination of the Tripitaka, Buddhist scriptures, academic books, and relevant scholarly works.

The findings reveal that the ethical challenges in the AI era include the decline of critical thinking abilities, excessive dependence on technology in decision-making, the dissemination of unverified information, and the deterioration of personal responsibility for the consequences of one's actions. Buddhist philosophy offers significant approaches to human development through the principles of mindfulness (*sati*), wisdom (*paññā*), morality (*sīla*), and wise reflection (*yonisomanasikāra*), which promote information literacy, rational consideration, and ethical decision-making grounded in moral values.

The article concludes that while AI possesses remarkable capabilities in data processing and decision support, it cannot replace the wisdom derived from inner cultivation and self-awareness. The application of Buddhist philosophical principles therefore serves as an essential framework for strengthening ethical resilience and fostering human wisdom, enabling individuals to utilize technology creatively, responsibly, and ethically in the age of artificial intelligence.

Keywords: 1. Artificial Intelligence; 2. Buddhist Philosophy; 3. Ethics; 4. Wisdom; 5. Yonisomanasikāra

บทนำ

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการศึกษา การสื่อสาร การแพทย์ การบริหารจัดการ และการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เทคโนโลยี AI มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก รวดเร็ว เรียนรู้รูปแบบความสัมพันธ์ของข้อมูล และสร้างข้อเสนอแนะที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนา Generative AI เช่น ChatGPT, Gemini, Claude และ Copilot ซึ่งสามารถสร้างข้อความ วิเคราะห์ข้อมูล และตอบคำถามได้อย่างใกล้เคียงกับการสื่อสารของมนุษย์ ส่งผลให้ AI กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในชีวิตประจำวันของทุกคนทั่วโลก

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

แม้ปัญญาประดิษฐ์จะสร้างประโยชน์อย่างมหาศาลต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ความก้าวหน้าของ AI ก็ก่อให้เกิดข้อถกเถียงทางจริยธรรมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับการพึ่งพาเทคโนโลยีในการคิดและการตัดสินใจแทนมนุษย์ เมื่อมนุษย์เริ่มมอบหมายหน้าที่ในการวิเคราะห์ข้อมูล การประเมินสถานการณ์ และการตัดสินใจบางประการให้แก่ระบบ AI มากขึ้น ย่อมเกิดคำถามสำคัญว่า มนุษย์จะยังคงรักษาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจได้มากน้อยเพียงใด

ในบริบทของสังคมดิจิทัล ปัญหาที่พบได้อย่างชัดเจน ได้แก่ การแพร่กระจายของข่าวปลอม การขาดการตรวจสอบข้อมูล การคัดลอกผลงานทางวิชาการ การละเมิดลิขสิทธิ์ และการใช้ AI เพื่อสร้างข้อมูลที่บิดเบือนความจริง ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีไม่ได้หมายถึงความก้าวหน้าทางคุณธรรมเสมอไป หากมนุษย์ขาดสติ ปัญญา และความรับผิดชอบต่อทางจริยธรรม เทคโนโลยีที่ทรงพลังอาจกลายเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสังคมในระยะยาว

พระพุทธศาสนาในฐานะระบบความคิดที่มุ่งพัฒนามนุษย์จากภายใน ได้ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนสติ ปัญญา และคุณธรรม เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลก หลักธรรมสำคัญ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา และโยนิโสมนสิการ ล้วนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล การพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามเหตุและปัจจัย และการตัดสินใจบนพื้นฐานของคุณธรรม อันเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ในยุคปัญญาประดิษฐ์

บทความนี้จึงมุ่งศึกษาความท้าทายทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ วิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อกระบวนการคิดและการตัดสินใจของมนุษย์ ตลอดจนเสนอแนวทางการพัฒนาปัญญาและภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมตามแนวพุทธปรัชญา เพื่อให้มนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน มีความรับผิดชอบ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาตนเองและสังคมส่วนรวม

ปัญญาประดิษฐ์กับความเปลี่ยนแปลงของการตัดสินใจของมนุษย์

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) หมายถึง ระบบคอมพิวเตอร์ที่ได้รับการออกแบบให้สามารถเรียนรู้ วิเคราะห์ ประมวลผลข้อมูล และปฏิบัติงานบางอย่างที่เดิมเป็นความสามารถเฉพาะของมนุษย์ เช่น การจดจำรูปแบบ การแก้ปัญหา การคาดการณ์ และการตัดสินใจ (Russell, 2019) เทคโนโลยี AI ได้รับการ

พัฒนาอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของ Generative AI ซึ่งสามารถสร้างข้อความ รูปภาพ และเนื้อหาต่าง ๆ ได้อย่างซับซ้อนจนใกล้เคียงกับการสร้างสรรค์ของมนุษย์ (Tegmark, 2017) ในอดีตการตัดสินใจของมนุษย์อาศัยประสบการณ์ ความรู้ การพิจารณาไตร่ตรอง และการประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำ แต่ในยุคปัจจุบัน AI ได้เข้ามามีบทบาทเป็นผู้ช่วยในการตัดสินใจในหลากหลายมิติ ตั้งแต่การเลือกเส้นทางการเดินทาง การแนะนำสินค้า การคัดเลือกผู้สมัครงาน การวินิจฉัยโรค ไปจนถึงการวิเคราะห์ข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้มนุษย์จำนวนมากเริ่มพึ่งพาระบบอัลกอริทึมในการตัดสินใจมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกระบวนการคิดของมนุษย์ในหลายด้าน

ประการแรก มนุษย์มีแนวโน้มที่จะมอบหมายภาระทางความคิดให้แก่เทคโนโลยี (Coeckelbergh, 2020) หรือที่เรียกว่า Cognitive Offloading กล่าวคือ การใช้เครื่องมือดิจิทัลช่วยจดจำ คำนวณ หรือวิเคราะห์

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ข้อมูลแทนตนเอง แม้จะช่วยลดภาระทางสมองและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่หากเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบ อาจส่งผลให้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการใช้เหตุผลของมนุษย์ ลดลง

ประการที่สอง การตัดสินใจผ่านระบบอัลกอริทึมก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Algorithmic Authority หรือปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเรื่อง Algorithmic Authority ซึ่งผู้ใช้มักยอมรับคำตอบจากระบบอัลกอริทึมโดยขาดการตรวจสอบเพิ่มเติม (Floridi, 2013; Floridi & Cowls, 2019) ผู้ใช้จำนวนมากมีแนวโน้มเชื่อถือคำตอบของ AI เนื่องจากระบบสามารถประมวลผลข้อมูลได้รวดเร็วและนำเสนอข้อมูลที่น่าเชื่อถือ อย่างไรก็ตาม AI มิได้มีความสามารถในการแยกแยะคุณค่าทางศีลธรรม หรือเข้าใจบริบททางสังคม และวัฒนธรรมได้อย่างสมบูรณ์ จึงอาจเกิดข้อผิดพลาดหรืออคติที่แฝงอยู่ในข้อมูลที่ใช้ฝึกระบบ

ประการที่สาม การพึ่งพา AI อย่างมากอาจส่งผลกระทบต่อความรับผิดชอบทางจริยธรรมของมนุษย์ เมื่อการตัดสินใจถูกส่งต่อให้แกระบบเทคโนโลยี บุคคลอาจลดความตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตน และเกิดการโยนความรับผิดชอบไปยังเครื่องมือหรือระบบอัตโนมัติ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายสำคัญในการรักษาความเป็นมนุษย์ท่ามกลางความก้าวหน้าของเทคโนโลยี

แม้ AI จะมีศักยภาพในการประมวลผลข้อมูลที่เหนือกว่ามนุษย์ในหลายด้าน แต่ AI ยังคงเป็นเพียงเครื่องมือที่ทำงานตามข้อมูลและเงื่อนไขที่ได้รับการกำหนดไว้ ไม่สามารถมีสำนึกทางศีลธรรม ความเมตตา ความรับผิดชอบ หรือการรู้คุณค่าของชีวิตได้เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้น การพัฒนาเทคโนโลยีจึงควรดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาปัญญาและจริยธรรมของมนุษย์ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จาก AI ได้อย่างเหมาะสมและไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของเทคโนโลยี

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่คำถามสำคัญทางจริยธรรมว่า เมื่อ AI เข้ามามีบทบาทในการคิดและตัดสินใจแทนมนุษย์มากขึ้น มนุษย์ควรพัฒนาคุณลักษณะใดเพื่อรักษาความสามารถในการตัดสินใจอย่างถูกต้องและรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ คำถามนี้เป็นประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การพิจารณาความท้าทายทางจริยธรรมในยุคปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

ความท้าทายทางจริยธรรมในยุคปัญญาประดิษฐ์

การพัฒนาเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการสื่อสาร การศึกษา เศรษฐกิจ และการบริหารจัดการสังคม แม้ AI จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ได้ก่อให้เกิดประเด็นท้าทายทางจริยธรรมที่สำคัญหลายประการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์และสังคมในระยะยาว

การลดทอนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลและคำตอบจาก AI ทำให้มนุษย์จำนวนมากมีแนวโน้มพึ่งพาเทคโนโลยีในการคิดแทนตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและนักศึกษา การใช้ AI เพื่อค้นหาคำตอบหรือจัดทำผลงานทางวิชาการอาจช่วยประหยัดเวลาและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่หากขาดการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบคอบ ย่อมส่งผลให้ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ การใช้เหตุผล และการแก้ปัญหาด้วยตนเองลดลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง Cognitive Offloading ที่อธิบายว่าการพึ่งพาเครื่องมือดิจิทัลมากเกินไปอาจทำให้กระบวนการคิดของมนุษย์อ่อนแอลง (Coeckelbergh, 2020) การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาปัญญา เนื่องจากช่วยให้มนุษย์สามารถแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องออกจากข้อมูลที่

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

คลาดเคลื่อน ตลอดจนสามารถพิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจของตนเองได้อย่างรอบด้าน เมื่อมนุษย์ละเลยกระบวนการคิดดังกล่าวและยอมรับคำตอบจาก AI โดยปราศจากการตรวจสอบ ย่อมเพิ่มความเสี่ยงต่อการรับข้อมูลที่ผิดพลาดและนำไปสู่การตัดสินใจที่ไม่เหมาะสม

ปัญหาข้อมูลเท็จและการบิดเบือนข้อเท็จจริง

แม้ AI จะสามารถสร้างข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและมีความน่าเชื่อถือในเชิงภาษา แต่ไม่ได้หมายความว่าข้อมูลทั้งหมดจะถูกต้องเสมอไป ระบบ AI บางประเภทอาจสร้างข้อมูลที่คลาดเคลื่อนหรือไม่มีอยู่จริง (UNESCO, 2021) ซึ่งเรียกว่า Hallucination นอกจากนี้ ยังสามารถถูกนำไปใช้ผลิตข่าวปลอม ภาพปลอม หรือวิดีโอปลอม (Deepfake) ที่ยากต่อการตรวจสอบ

ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสังคมในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความเข้าใจผิด การปลุกปั่นความขัดแย้ง และการชักจูงความคิดเห็นทางสังคมและการเมือง ซึ่ง UNESCO (2021) ได้ระบุว่า การกำกับดูแล AI จำเป็นต้องคำนึงถึงความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างรอบด้าน

การเสื่อมถอยของความรับผิดชอบทางศีลธรรม

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การลดลงของความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ เมื่อการตัดสินใจหลายอย่างถูกส่งต่อให้แก่ระบบ AI มนุษย์อาจเกิดความรู้สึกว่าตนเองมิใช่ผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การใช้ AI ในการประเมินบุคคล การคัดเลือกพนักงาน หรือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดนโยบาย หากผลลัพธ์ก่อให้เกิดความเสียหาย ผู้เกี่ยวข้องอาจโยนความรับผิดชอบให้แก่ระบบเทคโนโลยีแทนที่จะพิจารณาบทบาทของตนเอง อย่างไรก็ตาม ในมุมมองทางจริยศาสตร์ การกระทำทุกอย่างยังคงมีมนุษย์เป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์ ออกแบบ และเลือกใช้เทคโนโลยี ดังนั้น ความรับผิดชอบทางศีลธรรมจึงไม่อาจถ่ายโอนไปยังเครื่องจักรได้อย่างสมบูรณ์ (Moor, 2006)

วิกฤตคุณธรรมในสังคมดิจิทัล

การใช้ AI อย่างขาดจริยธรรมอาจส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในสังคม เช่น การลอกเลียนผลงานทางวิชาการ การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การสร้างข้อมูลอันเป็นเท็จเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรือการใช้เทคโนโลยีเพื่อกลั่นแกล้งผู้อื่นในโลกออนไลน์ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมิได้ช่วยยกระดับคุณธรรมของมนุษย์โดยอัตโนมัติ หากการพัฒนาทางเทคโนโลยีดำเนินไปโดยปราศจากการพัฒนาทางจริยธรรม สังคมอาจเผชิญกับภาวะที่มนุษย์มีความสามารถทางเทคนิคสูงขึ้น แต่กลับขาดความรับผิดชอบและความตระหนักต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อผู้อื่น (Vallor, 2016)

ความท้าทายต่อความเป็นมนุษย์

สิ่งที่น่ากังวลที่สุดมิใช่การที่ AI จะมีความฉลาดมากขึ้น (Harari, 2018) หากแต่เป็นการที่มนุษย์อาจละทิ้งการพัฒนาศักยภาพภายในของตนเอง การพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไปอาจทำให้มนุษย์สูญเสียโอกาสในการฝึกฝนสติ ปัญญา ความอดทน และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเติบโตทางจิตใจ

ด้วยเหตุนี้ ความท้าทายทางจริยธรรมในยุคปัญญาประดิษฐ์จึงมิได้เป็นเพียงปัญหาของเทคโนโลยี แต่เป็นปัญหาของการพัฒนามนุษย์ด้วยเช่นกัน การแสวงหาแนวทางในการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมจึงเป็น

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

ภารกิจสำคัญของสังคมร่วมสมัย ซึ่งพุทธปรัชญาได้เสนอหลักการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมให้แก่มนุษย์ได้อย่างน่าสนใจ อันจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

พุทธปรัชญากับการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในยุค AI

จากความท้าทายทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นในยุคปัญญาประดิษฐ์ จะเห็นได้ว่าปัญหาสำคัญมีได้อยู่ที่ตัวเทคโนโลยี หากแต่อยู่ที่วิธีคิด วิธีใช้ และระดับการพัฒนาทางจิตใจของมนุษย์ พระพุทธศาสนาในฐานะปรัชญาแห่งการพัฒนาชีวิตได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัญญาเป็นอย่างยิ่ง โดยถือว่าปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญใน

การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและเป็นหนทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ การประยุกต์หลักพุทธปรัชญาจึงสามารถช่วยให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จาก AI ได้อย่างสร้างสรรค์และไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของเทคโนโลยี

แนวคิดเรื่องปัญญาในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือว่าปัญญาเป็นความรู้ที่เกิดจากการเข้าใจความจริงตามสภาวะ มิใช่เพียงการจดจำข้อมูลหรือการสะสมองค์ความรู้เท่านั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2559) อธิบายว่าปัญญาในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาความรู้จากการรับฟัง การคิดวิเคราะห์ และการลงมือปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การอ่าน หรือการศึกษาเล่าเรียน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เปรียบได้กับการรับข้อมูลจากภายนอก ในยุค AI มนุษย์สามารถเข้าถึงข้อมูลจำนวนมหาศาลได้อย่างรวดเร็วผ่านเทคโนโลยีต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม การมีข้อมูลจำนวนมากไม่ได้หมายความว่าเกิดปัญญาเสมอไป

จินตามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง และพิจารณาด้วยเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เป็นกระบวนการเปลี่ยนข้อมูลให้กลายเป็นความเข้าใจที่มีความหมายต่อชีวิต ระดับนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการใช้ AI อย่างรู้เท่าทัน เพราะผู้ใช้งานต้องสามารถตรวจสอบ วิเคราะห์ และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับ

ภาวนามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนจิตใจและการลงมือปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ปัญญาระดับนี้เป็นสิ่งที่ AI ไม่สามารถทดแทนได้ เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง การพัฒนาจิตใจ และการเข้าถึงความจริงภายในตนเอง

ดังนั้น แม้ AI จะสามารถช่วยให้มนุษย์เข้าถึงข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การพัฒนาปัญญาในระดับจินตามยปัญญาและภาวนามยปัญญายังคงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ไม่อาจมอบหมายให้เทคโนโลยีดำเนินการแทนได้

โยนิโสมนสิการกับการคิดอย่างรู้เท่าทัน

โยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตในยุคดิจิทัล หมายถึง การคิดโดยแยกคาย การพิจารณาโดยรอบคอบตามเหตุและปัจจัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารจาก AI และสื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องในโลกที่ข้อมูลข่าวสารหลั่งไหลอย่างรวดเร็ว มนุษย์จำเป็นต้องมีความสามารถในการกลั่นกรองข้อมูล ไม่เชื่อข้อมูลเพียงเพราะมีผู้เผยแพร่จำนวนมากหรือถูกสร้างขึ้นอย่างน่าเชื่อถือโดย AI หลักโยนิโสมนสิการช่วยให้บุคคลสามารถตั้งคำถาม ตรวจสอบแหล่งที่มา วิเคราะห์เจตนา และพิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นก่อนตัดสินใจเชื่อหรือเผยแพร่ข้อมูล การใช้ AI อย่างมีโยนิโส

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

มนสิการจึงหมายถึงการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ โดยไม่ละทิ้งกระบวนการคิดและการตรวจสอบด้วยตนเอง

สติกับการกำกับการใช้เทคโนโลยี

สติเป็นคุณธรรมสำคัญที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องระลึกรู้และกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าสติเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจไม่ให้หลงไปตามอารมณ์และความชั่วทั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผู้ที่มีสติย่อมรู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และการกระทำของตนเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความโลภ ความโกรธ หรือความหลง

ในบริบทของ AI สติช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงวัตถุประสงค์ของการใช้เทคโนโลยี รู้จักกำหนดขอบเขตการใช้งาน และไม่ปล่อยให้เทคโนโลยีเข้ามาควบคุมวิถีชีวิตมากเกินไป สติยังช่วยให้ผู้ใช้สามารถแยกแยะระหว่างความสะดวกสบายที่เทคโนโลยีมอบให้กับคุณค่าที่แท้จริงของการพัฒนาตนเอง

ศีลและความรับผิดชอบทางจริยธรรม

ศีลเป็นหลักพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) เป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบแห่งความถูกต้องและไม่เบียดเบียนผู้อื่น แม้เทคโนโลยีจะมีความก้าวหน้าเพียงใด แต่หากผู้ใช้ขาดศีลธรรม การใช้เทคโนโลยีก็อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมได้

การนำหลักศีลมาประยุกต์ใช้กับ AI หมายถึง การใช้เทคโนโลยีด้วยความซื่อสัตย์ ไม่บิดเบือนข้อมูล ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่ใช่ AI เพื่อสร้างความเสียหายหรือแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ ตลอดจนตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำที่มีต่อสังคมส่วนรวม

มัชฌิมาปฏิปทากับการใช้ AI อย่างสมดุล

มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง เป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะพอดี ไม่สุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

สำหรับการใช้ AI ทางสายกลางมิได้หมายถึงการปฏิเสธเทคโนโลยี หรือยอมรับเทคโนโลยีอย่างไร้ขอบเขต แต่หมายถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ มีเหตุผล และตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ควบคู่กันไป มนุษย์ควรใช้ AI เพื่อเสริมศักยภาพในการเรียนรู้และการทำงาน ขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาความสามารถในการคิด การพิจารณา และการตัดสินใจด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป พุทธปรัชญามีได้มองเทคโนโลยีว่าเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง แต่เสนอให้มนุษย์พัฒนาสติ ปัญญา และคุณธรรมควบคู่ไปกับความก้าวหน้าทางวิทยาการ เพื่อให้สามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตได้อย่างสร้างสรรค์และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมมนุษย์

แนวทางการพัฒนาปัญญาและภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมสำหรับมนุษย์ในยุค AI

จากการวิเคราะห์ความท้าทายทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาประดิษฐ์ และการศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้อง พบว่าการพัฒนามนุษย์ให้สามารถอยู่ร่วมกับเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างปัญญาและภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมควบคู่กันไป เนื่องจากแม้ AI จะมีศักยภาพในการประมวลผลข้อมูลและสนับสนุนการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ไม่สามารถทดแทนคุณค่าภายในของมนุษย์ ได้แก่ สติ ปัญญา คุณธรรม และความรับผิดชอบทางศีลธรรมได้

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

การพัฒนา “ปัญญาดิจิทัล” บนฐานพุทธปัญญา

สังคมในยุคปัจจุบันต้องการบุคคลที่สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน มิใช่เพียงผู้ที่มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีเท่านั้น การพัฒนาปัญญาดิจิทัลจึงควรมุ่งส่งเสริมความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล การประเมินความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและคุณธรรม

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักจินตามยปัญญาและโยนิโสมนสิการในพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการพิจารณาอย่างรอบคอบและการใช้เหตุผลก่อนเชื่อหรือปฏิบัติตามข้อมูลใด ๆ ผู้ใช้ AI จึงควรมีบทบาทเป็นผู้ตรวจสอบและกลั่นกรองข้อมูล มิใช่เป็นเพียงผู้รับข้อมูลโดยปราศจากการพิจารณา

การส่งเสริมการศึกษาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม

ระบบการศึกษาควรปรับบทบาทจากการมุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว ไปสู่การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจเชิงจริยธรรม เนื่องจากองค์ความรู้จำนวนมากสามารถเข้าถึงได้ผ่าน AI แต่ความสามารถในการใช้ความรู้อย่างถูกต้องยังคงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ การจัดการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาควรมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้และคุณธรรม โดยบูรณาการหลักสติ ศีล และปัญญาเข้ากับการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคม

การสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบต่อทางดิจิทัล

การใช้ AI อย่างมีจริยธรรมไม่ใช่หน้าที่ของบุคคลเพียงคนเดียว แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของสังคม ทุกภาคส่วนควรร่วมกันส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อการใช้เทคโนโลยี หลักศีลในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบจริยธรรมดิจิทัลได้ เช่น การไม่กล่าวเท็จสัมพันธ์กับการไม่เผยแพร่ข่าวปลอม การไม่ลักทรัพย์สัมพันธ์กับการเคารพทรัพย์สินทางปัญญา และการไม่เบียดเบียนผู้อื่นสัมพันธ์กับการใช้เทคโนโลยีโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อบุคคลและสังคม

การพัฒนาสติรู้เท่าทันเทคโนโลยี

แม้ AI จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่หากมนุษย์ขาดสติ ก็อาจกลายเป็นผู้ถูกควบคุมโดยเทคโนโลยีอย่างไม่รู้ตัว การพัฒนาสติจึงเป็นกลไกสำคัญในการรักษาดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี สติช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงเจตนาและผลกระทบของการใช้ AI สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ไม่หลงเชื่อข้อมูลโดยง่าย และไม่ปล่อยให้ความสะดวกสบายจากเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่การพัฒนาศักยภาพภายในของตนเอง

การสร้างสมดุลระหว่างปัญญาประดิษฐ์กับปัญญามนุษย์

เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาในยุค AI มิใช่การแข่งขันระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี แต่เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างศักยภาพของเครื่องจักรกับศักยภาพของมนุษย์ AI อาจมีความสามารถในการประมวลผลข้อมูลที่รวดเร็วและแม่นยำ แต่คุณลักษณะสำคัญ เช่น ความเมตตา ความกรุณา ความรับผิดชอบ และการเข้าถึงคุณค่าของชีวิต ยังคงเป็นคุณสมบัติเฉพาะของมนุษย์ ในมุมมองของพุทธปรัชญา การพัฒนาที่แท้จริงมิใช่การเพิ่มพูนความสามารถทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่คือการพัฒนาคุณภาพของจิตใจและปัญญาไปพร้อมกัน ดังนั้น การใช้ AI อย่างเหมาะสมจึงควรอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีสติ มีปัญญา และมีคุณธรรม เพื่อให้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมอย่างยั่งยืน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๔ และระดับนานาชาติครั้งที่ ๓ “รุ่งอรุณแห่งสันติภาพ”

จากการสังเคราะห์ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า ภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมในยุค AI ไม่ได้เกิดจากการจำกัดการเข้าถึงเทคโนโลยี แต่เกิดจากการพัฒนาคุณภาพภายในของมนุษย์ให้สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน มีวิจารณญาณ และมีความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธปรัชญา

สรุป

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ ทั้งด้านการศึกษา การทำงาน การสื่อสาร และการตัดสินใจ เทคโนโลยีดังกล่าวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงข้อมูลและการแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าของ AI ได้นำมาซึ่งความท้าทายทางจริยธรรมหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการลดทอนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การพึ่งพาเทคโนโลยีในการตัดสินใจ การแพร่กระจายของข้อมูลเท็จ ตลอดจนการเสื่อมถอยของความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรมในสังคมดิจิทัล

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาดังกล่าวมิได้เกิดจากเทคโนโลยีโดยตรง หากแต่เกิดจากการที่มนุษย์ขาดสติปัญญา และคุณธรรมในการใช้เทคโนโลยี ดังนั้น การพัฒนามนุษย์จึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาเทคโนโลยี พุทธปรัชญาได้เสนอแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมผ่านหลักสติ ศีล ปัญญา

และโยนิโสมนสิการ ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถรู้เท่าทันข้อมูล พิจารณาสังต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล และตัดสินใจบนพื้นฐานของคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อ

นอกจากนี้ แนวคิดเรื่องสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ยังสะท้อนให้เห็นว่า การเข้าถึงข้อมูลจำนวนมากมิได้หมายถึงการมีปัญญา หากแต่ปัญญาที่แท้จริงต้องเกิดจากการคิดวิเคราะห์ การพิจารณาอย่างแยบคาย และการพัฒนาจิตใจจนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ปัญญาประดิษฐ์ไม่สามารถทดแทนได้

บทความนี้จึงเสนอว่า การอยู่ร่วมกับ AI อย่างสร้างสรรค์ควรตั้งอยู่บนหลักการของ “การใช้เทคโนโลยีด้วยปัญญา” มากกว่าการ “ฝากปัญญาไว้กับเทคโนโลยี” โดยมนุษย์ควรใช้ AI เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างศักยภาพของตนเอง มิใช่เป็นสิ่งที่เข้ามาแทนที่กระบวนการคิดและการตัดสินใจทั้งหมด การพัฒนาสติ ปัญญา และคุณธรรมตามแนวพุทธปรัชญาจะช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างดุลยภาพระหว่างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกับความเจริญงอกงามทางจิตใจ อันจะนำไปสู่การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรม รับผิดชอบต่อ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนามนุษย์และสังคมอย่างยั่งยืนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า สิริกิตีพระบรมราชินีนาถ. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2561). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม.
- Coeckelbergh, M. (2020). AI Ethics. Cambridge, MA: MIT Press.

- Floridi, L. (2013). *The Ethics of Information*. Oxford: Oxford University Press.
- Floridi, L., & Cowls, J. (2019). A Unified Framework of Five Principles for AI in Society. *Harvard Data Science Review*, 1(1), 1–15.
- Harari, Y. N. (2018). *21 Lessons for the 21st Century*. London: Jonathan Cape.
- Moor, J. H. (2006). The Nature, Importance, and Difficulty of Machine Ethics. *IEEE Intelligent Systems*, 21(4), 18–21.
- Russell, S. (2019). *Human Compatible: Artificial Intelligence and the Problem of Control*. New York: Viking.
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. New York: Alfred A. Knopf.
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*. Paris: UNESCO.
- Vallor, S. (2016). *Technology and the Virtues: A Philosophical Guide to a Future Worth Wanting*. Oxford: Oxford University Press.